

PHILOLOGIA MEDIANA

ГОДИНА VII

БРОЈ 7

Ниш 2015

Станислав Р. Станковић¹
Институт за српски језик САНУ, Београд²

Жарко С. Бошњаковић
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српски језик и лингвистику

Оригинални научни рад
УДК 811.163.41'282.3
811.163.3'282.3
81'286
81'42

Примљено 20. 2. 2015.

АНАЛИЗА ДИЈАЛЕКАТСКОГА ТЕКСТА (На примеру говора Скопске Црне Горе)

У раду се даје краћи опис главнијих особина народних говора у српско-македонским контактним зонама, и то пре свега говора на терену призренско-тимочке дијалекатске области. Оне су разврстане у четири групе: дијалекатске особине настале на српској територији, дијалекатске особине настале на македонској територији, дијалекатске особине настале у прелазним зонама и на балканизме. Уз примере из живог казивања информаторки Данице Чивлачки Трајанове (1913) из Побужја и Зорке Каровчевић Нинић (1936) из Кучевиста (Скопска Црна Гора), постављају се питања и задаци за анализу приложених дијалекатских текстова.

Кључне речи: српско-македонске контактне зоне, прелазни говори, призренско-тимочка дијалекатска област, скопскоцрногорски говор, особине, дијалекатски текстови, анализа.³

¹ luznjakvl@sezampro.rs

² Рад је настао у склопу пројекта: *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* (ОИ 178020), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

³ Са посебним задовољством истичемо да је наш рад припреман за публикавање у *Годишњаку за српски језик* (2013), који је приређен у част академику Слободану Реметићу, редовном професору Филозофскога факултета Универзитета у Нишу, заслужном оснивачу и вишегодишњем руководиоцу пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* (Институт за српски језик САНУ). Будући да рад, из техничких разлога, тада није био предат у штампу, његовим објављивањем у овом, такође, нишком часопису за филолошке науке, драгом нам професору Слободану Реметићу исказујемо најлепше речи хвале за све оно што је урадио и што наставља да ради и у области науке о српским народним говорима и у другим србистичким гранама. Уредништву часописа *Philologia Mediana* много хвала за публикавање рада.

0. О прелазним говорима

0.1. Прелазни говори се јављају у контакту два сродна језика или два дијалекта и захватају појасеве различите ширине. У тим областима јавља се најгушћа мрежа изоглоса са особинама оба језика, тј. дијалекта. Ове зоне карактерише и знатан број иновација изазваних и унутрашњим и спољашњим факторима (ВИДОЕСКИ 1999: 95; в. и МАРКОВИЋ 2006: 235–239).

0.2. У контакту српскога и македонскога дијасистема настао је широк појас прелазних говора, који се највећим делом простире од Ђаковице, Призрена и Тетова на западу до српско-македонско-бугарске државне тремеђе на истоку ове контактне области. Ту спадају сви северномакедонски (како се они именују у дијалектологији македонскога језика) односно најјужнији говори призренско-тимочке дијалекатске области (доњополошки, скопско-црногорски, кумановски, кратовско-овчеполски и кривопаланачки), као и суседни призренско-јужноморавски говори на српској територији (ђаковички, призренски, јужнокосовски, горњоморавски, јужноморавски до Прибоја и Стубла североисточно од Врања, горњопчињски). О пружању ових говорних типова, као и о њиховом и именовању шире дијалекатске области говори А. Белић у *Дијалектима источне и јужне Србије* (1999: 30–31; в. и: ВИДОЕСКИ 1998: 95–96; ИВИЋ 1985: 118–125, 2009: 149–188; СТАНКОВИЋ 2006: 147–149; 2013: 204–206). О контакту призренско-тимочких са говорима бугарскога дијасистема овом приликом нећемо говорити. Изузев помена неколико микроиновационих црта, нарочите речи неће бити ни о српско-македонској контактної зони у области Гора на крајњем југозападу Косова и Метохије, у горанским насељима на подручју Републике Албаније и двама горанским пунктовима на северозападу Републике Македоније.

0.3. Лингвистичка граница између српскога и македонскога језика не постоји на дијалекатском нивоу, већ само на пољу употребе књижевних језика. Она данас прати државну, али не увек и етничку српско-македонску границу (ВИДОЕСКИ 1998: 95–96; СТАНКОВИЋ 1998: 295–300, 1999: 928–931; ИВИЋ 2009: 149–151, 172–175).

0.4. Заједничке карактеристике речених прелазних говора можемо разврстати у четири групе: дијалекатске особине настале на српској територији, дијалекатске особине настале на македонској територији, дијалекатске особине настале у прелазним зонама, те на балканизме, појаве које се јављају у најмање два балканска језика (в. и ВИДОЕСКИ 1998: 96–103).⁴

⁴ Македонски дијалекатски простор, како о томе, на пример, каже и Д. Петровић (2005: 35–36), „главнином својих битних обележја ипак [се] прикључује источнојужнословен-

1. Дијалекатске особине настале на српској територији

1.0. Прву групу чине особине настале на српској територији са тенденцијом ширења неких изоглоса и јужније од линије Тетово – Скопје – Свети Николе – Кратово – Крива Паланка. Њих можемо назвати штокавизмима.

1.1. Међу фонетским особинама треба истаћи следеће (ВИДОЕСКИ 1998: 96). Стари словенски полугласници *ѣ* и *ь* су се изједначили и дали, у јаком положају, јединствен рефлекс, који се у дијалектологији српскога језика традиционално бележи са *ѣ*, у новије време и знаком *ѣ*; у традиционалној македонској дијалектолошкој пракси овај рефлекс је бележен симболом *ѣ*, док се данас чешће обележава знаком *ѣ*. Он има вредност средњојезичнога тамног вокала (*дѣн, сѣн // дѣн, сѣн*). Иницијална секвенца **ѣѣ* и **ѣѣ* дала је у (*унук, удовац, улезе*). Назал *ѣ* дао је и у корену (*пунт, рука*) и у наставцима у (*у руку, њу, иду*). Палатални сонанти *љ* и *њ* не отврђавају (*поље; њега, њива*). У лексеми *трава* не преглашава се коренско *а* у *е*. У лексеми *ора/ораси* јат је замењено са *а*, док у корену **јѣд-* нема прегласа у *јад-* (*јѣде*). Прасловенске палаталне групе **јј*, **дј* дале су *ћ* и *ђ*, (*воћка, леђа, обуће, међњик/мед'њик, суђенице*), који се у дијалектологији македонскога језика бележе са *ќ* и *ѓ*. Ново јотовање је захватило и **љје* (*зеље, коље*).

1.2. На морфолошком нивоу бележе се следеће штокавске особине (ВИДОЕСКИ 1998: 96). Именице на *-а* у множини имају наставак *-е* (*жене*). У субјекатској функцији за 3. л. јд. користи се заменица *он*, а не *тој*. Генитив/акузатив једнине заменица и придева завршава се на *-га, -ога* (*њега, свакога, доброга*). У 1. л. мн. презента наставак је *-мо* (*вика-*

ском дијалекатском континууму, а само по линији додир са српском језичком територијом могу се срести и појаве уобличене као резултат многовековних међујезичких и међудијалекатских контаката. Неке од оних изоглоса које су се усмериле према западу прешле су и на терен крајњих југозападних српских говора, најизразитије у зони српско-арбанашког пограничја (Мрковићи, зетска равница, Кучи), али покоја од њих има и знатно шири домашај (рецимо, до југоисточног појаса Боке Которске). Први исцрпнији преглед тих појава изложили су О. Јашар-Настева, Б. Конески и Б. Видоески. “О проучавању статуса пограничних српско-македонских говора и језичке интерференције у централнобалканским контактним областима у делима Б. Видоескога говори и С. Реметић (2005: 337–347); о македонско-српској интерференцији, одн. о појави и пружању македонских језичких особина у српским народним говорима подробније пише и Ј. Марковић (2006: 235–258). О неким лексичким и творбеним специфичностима призренско-тимочких говора у оквирима штокавскога континуума и јужнословенскога дијалекатског контекста види у раду: Т. И. Вендина 1994.

мо), а у 3. л. мн. аориста *-ше* (*рекоше*). Употребљавају се предлози *из* и *уз*, а не *од* и *покрај/до* (*из Врање, иде уз реку*). Овде се срећу и номинални суфикси: *-ић* (<*itjъ): *петлић*; *-оћа* (<**-otja*): *чистоћа*; *-ља*: *ткаља*; *-уља*: *магаруља, побегуља*; *-ача*: *вампирача*; *-уша*: *водаруша, овчаруша*.

2. Дијалекатске особине настале на македонској територији

2.0. Другу групу чине особине које су настале на македонском терену, али са различитим ареалом простирања на српској језичкој територији. Неке од тих особина захватају призренско-тимочке говоре ван линије Ђаковица – Гњилане – Стубал – Крива Феја, а јављају се и у неким другим српским дијалектима (К–Р, С–В). О реченом више види у приложеној (БЕЛИЋ 1999; ИВИЋ 1985; ВИДОЕСКИ 1998, 1999; РЕМЕТИЋ 1996, 2000; БАЊАКТАРЕВИЋ 1977а, 1977б), али и у иној релевантној дијалектолошкој литератури.

2.1. Такав је, на пример, случај са елизијом вокала у хијату (*се изми > с изми, ме изеде > м изеде, да умре > д умре*) и са упрошћавањем финалних сугласничких скупина *-ст, -зд, -шт, -жд* (*пост/пос, грозд/грос, вешт/веш, джд/дђи*). Присутна је, дакле, и десоноризација финалних звучних сугласника (*грат, зуп, нош*), као и тврд изговор сонанта *л*. Испред *у < о* јавља се протетичко *ј* (*јуже, јутък, јузъл*). Најтипичнији македонизам свакако је замена назала *о* са *а* у инфинитивној/аорисној основи глагола на **-пo-* (*падна, паднале*). (ВИДОЕСКИ 1998: 97; МАРКОВИЋ: 2006: 237–241, 256).

2.2. Морфолошки македонизми тичу се углавном глаголских облика и наставака. Тако се у презенту помоћнога глагола *биде* чува инфинитивни корен, док 3. л. мн. глагола *сум* гласи *са*. У 1. л. мн. аориста и имперфекта јавља се наставак *-(x)мо* (*малко проживемо*), а у глаголском прилогу формант *-ећи* (*седеећи*). Македонска л-форма у множини не разликује род (*рекле, биле*). У 3. л. јд. и мн. перфекта не среће се помоћни глагол (Он ми *казаја* дека *рипнаја/рипнале* от кола). Између негације и глагола јавља се енклитика (Не *ми* збори; Не *се* љути на мене). Свакако треба споменути и енклитичке облике личних заменица 1. и 2. л. мн. (*не, ве*). (ВИДОЕСКИ 1998: 97; МАРКОВИЋ 2006: 249–254).

3. Дијалекатске особине настале у прелазним зонама

3.0. Трећу, и најбројнију групу, чине иновације које су се развиле на прелазном терену и постале су дијалекатска карактеристика само ове области са тенденцијом ширења и на север и на југ.

3.1. На фонетском нивоу јавља се више маркантних црта (ВИДОЕ-СКИ 1998: 98; в. и МАРКОВИЋ 2006: 236–248). Средњи акцентовани вокали /e/ и /o/ изговарају се изразито отворено. Као континуант примарних и секундарнога полугласника јавља се посебна фонема (*сьн, петък; дьн, венџи; мъгла, осьм*). Фонетски се наставак -у у 3. л. мн. презента мења у -в (*викав, носев*). Вокално л иза дентала даје рефлекс лу (*длуго, слуза, слунце, тлуچه*). Хијат се избегава уметањем в и ј (*павук, снава; снаја*). Сонанти л и н палатализују се испред вокала предњег реда, нарочито испред и (*мољи, брањи*). На целој територији јављају се промене у следећим сугласничким групама: *мј > мњ: земња, ламња; мн > мл: млого; тм > тн: отне; зм > зн: узне; ћњ > т'њ: вот'њак, кут'њи; ђњ > д'њ: мед'њик, али и међњик; зј > јз: гројзе, лојзе; с, з + љ, њ > ш, ж + љ, њ: јешљив, рушњак, ижљуби, прикажња*. Често је испуштање покретних вокала (*дек/дека, озгор/озгора, туј/туја, там/тамо, как/како, свак/сваки*).

3.2. На морфолошком нивоу јављају се следећи специфични облици (ВИДОЕСКИ 1998: 98–99). Именице ср. р. на -е множину творе помоћу наставка -ики (*тилики, телики*). Лична заменица 3. л. јд. у дативу гласи *њојзе, ву, у* акузативу једнине *њума, гу*, а у акузативу множине *њија*. Код заменица и прилога веома је честа партикула *ј* (*њумај, њија, свакој, туј, овеј*), у дативу се среће и *з* (*њојзе*). Глаголи мак. е-/и-групе у 1. л. јд. презента чувају континуант старословенскога *о* (*носу/ношу, беру, иду, сечу*). У имперфекту наставак -ше се проширио и на 1. л. јд. и на облике у множини испред личних наставака -мо, -те, -в (*ја носеше; носешемо, носешете, носешев*). У радном глаголском придеву / л-форми облик за мушки род има наставак -ја (*носија, седеја, викаја, рекја/рекаја*). За изражавање нереализоване радње у прошлости користе се глаголске конструкције са облицима глагола *хтети* и да + презент (*теше да иде, теја да иде* и др.).

3.3. Компактност прелазне зоне нарушавају микроиновациона жаришта, која се обично јављају по њеној периферији. Тако у говору Срећке Жупе финално -л > -в (*дал > дав, стол > стов, столче > стовче*), док се у горанском говору такво в, на крају слога или испред сугласника, десоноризује (*бил > бив > биф, кьлк > кьвк > кьфк*). У горанском говору

о прелази у у испред слога са изгубљеним сугласником (*човек > чуек, ковач > куач, појас > пуас*); финално палатално *t'* прелази у *ћ* (*зећ, клећ*). Вокално *л* иза дентала дало је *љ* (*дљго, слъза*); у јужном пограничју на македонском терену у овој позицији срећу се *ол* (тетовски), *ъл* (скопски) и *ь* (штипско-кочански крај). (ВИДОЕСКИ 1998: 100; в. и ПАВЛОВИЋ 1939: 80–92; МЛАДЕНОВИЋ 2001: 102–106, 124, 219–222).

3.4. Посебан вид иновација представљају оне које имају исти узрок, али различиту реализацију у сваком говору. Губљењем гласа /x/ у неким говорима (прешевско-бујановачком, врањском и кривоаланачком) са парадигматским акцентом дошло је до хомонимије између презента и имперфекта. Да би се ово избегло, у сва лица имперфекта проширио се наставак *-ше-* (*викашем, викаше, викаше, викашемо, викашете, викашев/викашеа*). Кумановски говор је изнашао друго решење. У једнини је уопштен наставак *-ше*, а у множини уместо *x* јавило се *с* (*викаше; викасмо, викасте, викасва/викава*). У неким говорима (овчеполском, кратовском, штипском) у 1. и 2. л. мн. услед губљења *x* дужио се претходни вокал, што је омогућило проширивање наставка двама кратким (*викахмо > вика:мо > викаамо, носехмо > носе:мо > носеемо*). У осоговским селима уопштио се наставак гл. а-групе (*викаамо, викаате, носеамо, носеате, береамо, береате*). У сретечком говору уопштен је елемент *-ш-*, као знак имперфекта, на који се додају аорисни наставци (*идешо, идеше, идеше, идешомо, идешоте, идешоа : идо, иде, иде, идомо, идоте, идоа*). (ВИДЕОСКИ 1998: 100–101; в. и ПАВЛОВИЋ 1939: 193; БАРИЈАКТАРЕВИЋ 1977а: 360, 1977б: 406–407).

3.5. На самој граници између прелазних говора и суседних дијалеката настају контактне иновације. Тако је у горанском говору наст. *-ића* (*пилића, телића*) добијен према наставцима *-ићи/-ики* (*пилићи, телићи / пилики, телики*) у призренском, и *-иња* (*пилиња, телиња*) у полошким говорима. Истим путем настао је и формант *-ињчики* (*тевчињчики*), који се у говору Сретечке Жупе напоредо употребљава са *-ики* (*унучики*) и *-иња* (*унучиња*). На јужној периферији прелазних говора у 1. л. јд. презента уопштен је наставак *-м*, али и презентска основа (*носим, носиш, носимо, носите, носив*). (ПАВЛОВИЋ 1939: 168–170; ВИДОЕСКИ 1998: 101).

4. Балканизми

4.0. У четврту групу могли бисмо сврстати балканизме, језичке особине које се срећу бар у најмање два балканска језика. Иако њихов

ареал није везан само за прелазне говоре, него за цео македонски дијалект систем, призренско-тимочку дијалекатску област, као и за знатно шире балканскословенско подручје, ми ћемо овом приликом указати и на њих да би анализа приложених дијалекатских текстова била што свестранија. (Види: БЕЛИЋ 1999: 40–43; ИВИЋ 1985: 122–123; ВИДОЕСКИ 1999: 155–239; , БОШЊАКОВИЋ и СТАНКОВИЋ 2008: 328–329).

4.1. На фонетском плану дошло је до свођења прозодије на експираторни акценат, чија дистрибуција може бити слободна или везана за одређен слог (пенултиму или антепенултиму) или парадигму (*имá, имáмо, имáа, имáл, имáле*). Ту је и присуство полугласника *ь*, губљење гласа *х*, итд.

4.2. Балканизми су евидентнији на морфосинтаксичком нивоу. Тако се падежни односи исказују помоћу предлога (аналитички). Компаратив и суперлатив се изражавају помоћу речца *по-*, *нај-* и позитива (*подобар, најдобар*). У овим говорима јавља се постпозитивна употреба члана (показне заменице) који са именице прелази на атрибут (*мужот, мојот муж*). Директни и индиректни објекат уз наглашене облике (најчешће личне заменице) има и енклитичке облике личних заменица у акузативу и дативу (*мене ме сретна, да му кажам њему*). Инфинитив се обично замењује конјунктивом (да + презент), а футур I се твори помоћу партикуле *ће* и (*да презента*). Посесија се изражава помоћу енклитичких облика личних заменица у дативу и именица (*мајка ми, син му*) или помоћу предлога *на* који је најчешће трансформ релације *има* (Милан *има* кућу > Кућа *на* Милана = *Миланова* кућа). Честа је употреба предлога *за* (он отиде *за* леб = *по* хлеб, знаеш ли нешто *за* њега = *о* њему), итд.⁵

5. Закључак

5.1. На основу овог прегледа, можемо рећи да се у парадигми тежи ка униформности или симетричности, док су у фонетици рефлексии појединих гласова везани за флективне и творбене морфеме (*дън, състале се : венец, заврзок; пут, рука : на руку, иду / на рака, викаа*). (ВИДОЕСКИ 1999: 102–103; в. и ПАВЛОВИЋ 1939: 50–67).

5.2. Прелазне говоре карактерише и велик број дублетних форми на свим језичким нивоима, али и знатан број архаизама, као што су проме-

⁵ О балканском језичком савезу и балканизмима у српском језику више види у радовима: Б. Попов 1984 и В. Станишић 1985–1986. О балканистичким појавама, као и о осталим карактеристикама говора призренско-тимочке дијалекатске области види и у: Н. Богдановић и Ј. Марковић 2000: 147–152; у овом коауторском дијалектолошком практикуму в. и *Вежбање* на стр. 159–160.

на члана у скопскоцрногорским и кривопаланачким говорима (*коњотога, коњовога, коњонога*) или чување посесивнога датива (*син му Марку Јовановому, кућата Маре Маровези*). (ВИДОЕСКИ 1999: 103)

5.3. На крају треба истаћи да се између сродних језика или говора не могу повићи оштре границе, будући да су изгласе формиране у различитим периодима, на различитим етапама језичкога развитка и под различитим условима, те се не поклапају (ВИДОЕСКИ: 1999: 102–103).

Дијалекатска грађа

За анализу прилажемо дијалекатски материјал из Скопске Црне Горе који је, у пролеће 1998. године, у оквиру својих ширих теренских истраживања призренско-тимочке дијалекатске зоне, у разговорима са Даницом Трајановом, рођеном Чивлачки (1913), из Побужја (в. и БОШЊАКОВИЋ и СТАНКОВИЋ 2009: 329–339) и Зорком Нинић, рођеном Каровчевић (1936), из Кучевиста, прикупио Ст. Станковић.⁶

Побужје

Тако на укључено га снимаше за борбу кд бѣл. Он бѣл како ... у шѹму проживел. Ама, га укључише тако ... „чекај, покажи ти шо знаеш за Санде Урдаров, па после мије ћемо за тебе помоћ“ — ништо, сирѹма јадан шо пропати! Овој укључено ли је ја шо збору. Ја да збору од ... от порано. Овоја ми је превише туга па да ... па да кажу па овоја. Тада, ја сам бѣла дѣте, дѣвојче одѹвде. Дѣца смо бѣле на мајку седам, седам дѣца, три мушки, четри жѣнски, смо проживеле тѣшко, тѣшко. Лѣб нѣма, дѣца седам. Тате — малко бѣше прѹстички чѹвек, додека порасна мѹј брат. Бог да га прѹсти, брат Стојан. Они су у Радѣшане, ѹвој бѣше њино сѣг^к шо је дѹћанѣв ѹвде кѹјш^го сте га дѹшле. Е, тѹј сам рѹдена ја. Само га срушише ѹни, и ... Тѣшко смо проживеле, настана мѹј брат, снѣсе фамѣлију дѹле, тамо. А мије, одѹвде Идрѣзово пѣшки на њѣву, тамо ће рабѹтамо, ће жњѣмо, ће копамо. Заѹзѣма брат. Брат заѹзѣма тѹђе њѣве да жњѣмо, да копамо, да дѹјдемо до леб^п — до пѣрче лѣб^п да дѹјдемо. И, после па ...

⁶ У предложѣну анализу могу се укључити и дијалекатски текстови (грађа из Скопске Црне Горе) ѹбјављѣни у радовима: Б. Видоески 1999, Ж. Бошњаковић и Ст. Станковић 2008 и Ст. Станковић 2012. Анализа дијалекатске грађе из Скопске Црне Горе може се упоредити, на пример, са анализом текстова из Горње Мораве (СТАНКОВИЋ 2010а, 2010б, 2010в) и Горње Пчиње (ЈУРИШИЋ 2009).

мије, ти викам, седам деџа. Е, љедь^ан им заѓина у бѳрбу. Се викаше Љубе, тај братът. А он беше близнак. Он заѓина у бѳрбу, мије останамо — се мучимо, мучимо. Е, после брат кад настана, брат се доби, његова ... он се ожени. После његова фамилија со кола ... не кола овакви, фић^о и други кола, него со коњи, на њива његова фамилија тамо е носи. Деџа и он после породи. И тако, мије смо протерале животът теџак — за девојче кат сам била.

* * *

Тешко смо протерале, али ипак ... па дојдо овдејека, мџот беше, мѳот мџ беше у Бродац рањет. Брѳчани беше га раниле — у Велики петак. И тако протерамо, он не—беше у војску отигнат на време, него после по женидбу отиде војник. Отиде војник, па тамо — кџ дојде Немци, бу-гарско кџ дојде, њега га зарѳбише, зарѳбеник. Дојде бу... онаја, дојде бугарско, после он поче у шуму да иде, със шумци да саработуе. Лѳб носи, одѳвде, на шумци. Пријатељи тамоека, шо ћ^е—биде тако!? После га ваѳише Бугари у лѳџе. Бугарско беше три године. Ама, не дочека три године. Он, првуту годину ѳдма га фаѳише — Бугари. Го отѳраше — од лѳџе, у Кучѳвиста. Тамо мѳчи, мѳчи, мѳчи милиѳија, тепа, Бѳже! Ајде, после отиде, доле га отѳраше у Околијско управлѳние, не знаѳете виѳе кѳде је у Скопље. Виѳе сте мали. У Околијско управлѳние га дрѳжаше туѳека чет^{ри} месеца пот пендрак. Ноћ^е-дѳ^ање тепан, мѳчен. Добро ... Тија — ал четир—месеца, ал шѳс па, от туѳека се прѳсуди, га отѳраше на суѳење, се прѳсуди — после у Каље, затвор. Га знаѳете кѳде било? Е, у Каље после прѳсуден, прѳсуден прѳво, сеѳте на смрт. После татко му њиве двѳ прѳдаде, га спашава, га дотѳраше на двајс години. Ајде, после прѳвото суѳење ... прѳвото на смрт, другото суѳење на дваѳс године, трећ^{ото} суѳење на петнајс године. И ѳстана на петнајс године. Седе двѳ године у Каље, после га отѳраше у Идрѳзово. У Идрѳзово одѳвде ја пѳшки; ѳдно деѳе сам имала, женско ми је, тој ми је женско. И сѳг имам двѳ мѳшки, ѳдно женско. Ама, одѳвде тамо. Овдејека смо биле ѳтрве чет^{ри}. Мѳчан живот, злато! Од добро викаш, од убаво да ти кажу. А ја, ем несѳ^{ам} протѳрала па убаво — нисам знала свадбе, нисам знала славе на младе године, неумѳшана, непрѳјдена. Арно сам жива, па свѳте и не ми давав осѳмдесѳ пет године мене. „А, немаш“, вика, „ти осѳмдесѳ пет године“. Ја сам рѳдена тринажта година. И тако, злато, сам проживела. А после, кџ дојде од затвор, па кѳт се ослобѳди доле Идрѳзово, кџ најдоше шумци, ословѳдише, он дојде дома. Дојде дома, па га сѳбраше бѳрба, на Срѳмски фрѳнт до ослобѳђење. У ослобѳђење дојде дома, браћ^а овдеѳка трѳица, четѳѳрица. Се одѳлише, свѳк сам. Мѳчи се със деѳу — е тако!

После он се вати на рабoту. Мálко прожívемо тýлка. Жívнамо мálко, па се рáзболе, íзлив под мóзак. Четрнáесе гóдине сь^ам га чýвала íзлив под мóзак да бéга от кyћ^а, одóвде до Брóдац. Си га чýла Брóдац, ел си бíла? Одóвде до Брóдац сь^ам трчала по нéга. Одóвде, по автобýси ... у áвтобус һ^е óтигне до Нóвата стáница, стáница шó е сýга. И дóле накуде Лíсиче бéга. Óтишь^л, нé–мож да га нájђу, па сьс милициjу, па нáтамо, па нáвамо, па já шо дá–кажу. Нíшто áрно да ти кáжу, нíшто нé–мож да ти кáжу áрно од мój жívот. А нáрот прóживел, жívнь^л нáрод, прóживел. Кога бéше Тíто, бéше жívот ... па сýга фáла Бóгу — áма! Па já сам га úзела, оть^ада он жíве четрнáес^е гóдине под íзлив, нéкое врéме пáде, íскача от кyћ^у, íскача, íскача, пáде и се úдри óвде и му прóтече крв и úмре. Íзлив под мóзак, да крвари од нíшто, глáва га бóлеше, глáва га бóлеше, глáва га бóлеше ... И тáко, дýшо, já од мój жívот нéсам протéрала да кáжу áрно. А, дáj Бóже, нíка ти кáже нíкој áрно да мóжеш áрно да íзнесеш тáмо на ... на óвај нáрот сýг^ашь^ъ, а já нé–можу да кáжу áрно.

* * *

Е, сýга си íмам дéца — и тój! И сýг се мýчу. Ёве, óна íма дéца двé. Мýшко дéте ми дójde од ... од вóјска, ёве двé гóдини нé–можу да зáпослу. Нéма кýде да се зáпосли. Пáра нéма. А сýга млáди сáкав да шéтав, сáкав да искóчиу. Тáко е куде цéл нáрод — áма, кój íма һ^е шéта, кój нéма һ^е стýска мýшки. Е, сýга ми ^е у плáнину. Ми кóпа на нéкога кáмене за пáре. А кáкво ^е врéмево сýга, а он да кóпа!? Е(т) тáко, дýшо! Е, já ... кóлко од мó^е мýке стáре, изрáботана, измýчена, изидéна. Одóвде Идрíзово пéшки да óтигнеш, бíло ... бíло слýнце, бíло кíша, па сýга íма пýтишта, тьда пýтишта нéмаше — калóви, снегóви, мрáзови. И сýга, já сам измýчена, нíшто нé–можу да ви кáжу. Нíсам се умéшала на свáдбу нíгде, у свóје нé–можу да íђу. Нéсам, já сам изгóрена, ожáљена, али íпак се држу прéма мóете гóдине. И знáм, и сьс пáмет и сьс свé. Е, тój да ти кáжу, е! Дрýго шó да ти íзjаву? Од óвь^а вéк, од óвь^а свéт сýгшь^ань, já нíсам бíла на свáдбу, нíсам бíла, ёве, Вéли^гдан дóшь^л се сýбрале, íмам: нéкој íгранку, нéкој óноја — за мéне нíшта не прé^тставља, от кyћ^а нéмам искóчено. Е(т) тáко, дýшо! Шó да ти íзjаву? Нéгово, вóјник шо бíл дéсет гóдине узáступци, кó^е рéгрут, кó^е бóрба, дéсет гóдине узáступци вóјска бíл. Е, já! Шó да кáжу áрно já!? Тój сам порóдила дéца сьш нéга кьд дójde, па дéца ми умíрале, па сам рóдила óсам дéца, трí íмам жíви. Пёт сам закóпала, е кáко да íмам já нéшто жívéење, кáжи ми тí мéне, е! Ти рéко — снíмај, прáшај за áрно, дáj Бóже, нéк... нájди да ти кáже нíкој áрно — на свáдбу сам бíл, úбаво бéше, на слáву ... слáву — ми ^е úбава мéне. Кьт һ^е бíде слáва, злáто, кьт һ^е дójde, нáрот чéкам, слáву прáју Свету–

Пётку, Благовес³, Богородицу Малу. Пра'имо славу, чекамо, добро ми је, убаво ми је. Деца имава друсто, ћ'е дојде на гости, слава си е слава. Кућ'на слава је Света–Пётка, селска слава Благовес, Богородица Мала, убаво е. А манастир, ја не–знам ни девојче, на Богородицу дека има закон, има народ, има съ'брање — тоја одэка нема, одэка нема. Али за мене тој не престављало ништо, нисам искочила, нисам видела, ни знам. Ни жена сам отишла у манастир на Богородицу, а на Богородицу Гóлему идемо, ама раздавамо. За раздавање иђу, сам ишла раздавање. Е(т) тако, свéкар умре, па мене деца ми умíрале, па мýж умрел, па зёт ми умре от ћ'ёрку. Ёдно чéдо ми је, па óс... и тој óстана гологлаво. Шо да–кажу арно, кажи? Ајд, ајд кажи, од óви'е рéчови скíни нéшто арно за мене. Тако, дéчко!

Даница Трајанова, рођена Чивлáчки, 85 година

Кучéвиста

Óваја кућа била кúпена, сáмо не–знам кóја гóдина била кúпена. Јá несáм–била овдеáкац кад била кúпена. И туј имало óгњиште и туј гóтвиле, онóдиле. У срёдњата óдаја смо сéделе. Е, пóсле кат се одéлимо мíе, га заградимó тујáкац и бóжемке попрáимо нéшто, ћ'е онóдимо и тако остáнамо бéз–ништо. И рóгожа нáпреј ћ'е се тури рóгожа од ржáлица, ако сте чуле, и смо сýплеле; рóгожу оздóл, па ћ'ебенеце оздóла éли чéрга, па нéмало ни ћ'ебе тýд, чéрга оздóл и сýш чéргу па ћ'е се пóкриеш. Нéма ни ћ'ебе, ни чéрга вýнена. А сýг има и чéрга вýнена и јóрган, да кáжемо, и ћ'ебíћ'и, тад нéмало ништо. Пёрница — ћ'е се нарéдиу тујáка дéца, свíте смо спáле тако. Нéмало ништо. Сýга, éте, фóтељи имамо ... Е, па тако е, де. Кат смо изгýбиле ред', е сýг* тражи га, áма, не–мож да га нáјдеш ... А смо остáнале сýга мíе двóица ка нáјсирóмаси. У óвој врéме сýга да сéђу овáко, зáш да сéђу. Сам имáла пáре да нáпраим и јá ка шо прáвев свíте. Áма, кóнтра ћ'е ишло, нáтамо–нáвамо и сýга смо остáнале тако. А зáш да нéмамо и мíе ка цéл свéт шо прáи. Си знáла, бáрем, кáко смо жíвеле мíе. Кáкво ... Е, па тако, де. Кáко–било мизéрски жíвот, пóсле си ... се немáло дíнар од нíкуде. Пóсле смо дóбиле нéкој дíнар ... Стáриот пáре. Пáри, кúде си смéела тí пáре да ўзнеш. Тí не–беше овдеáка. Дéсанка бéше учí–телка кат сам пáднала óвде от скáли от тáван. Дóби пóтрес мóзак. И му сáкам на свéкра ми: „Дáј ми пáре“, не–мí–дава. Ўзел двá дíнара. Тýд бíле пáре двá дíнара. И ј'ётрва ми Дрáгица вíка: „Не сáкај, мóри“, вíка, „јá имам пáре“, вíка, „јá имам пáре“, вíка, „јá ћ'е ти дáм“. А тýд нéмало пáре. Ако ти дáде óн пáре, ћ'е имаш, ако не ти дáде, кúде ћ'е нáјдеш пáре. Нéма од нíкуде дíнар не се вáдил. Óн е дóмаћин, áко прóдаде сíрење ћ'е

има паре, ако не продаде сирење, нема паре; али дрва да продаде, ка сѣг^к шо се продаву дрва. Иначе, нема од нѣкуда дѣнар. Тако се бѣло напрет.

***

Мѣсиш тѣсто, пѣсле h^{e} пѣделиш кравајчиња. У^ј-ѣдна кѣра h^{e} ста-виш трѣ кравајчиња; прва^а кѣра h^{e} ста^авиш пѣт кравајчиња — h^{e} ги ра-сучеш, h^{e} пѣсолиш, зѣјтин ли бѣло, м^асло, h^{e} ги на^амачкаш кравајчињата и h^{e} на^апраиш кѣре, пѣт или шѣс, пѣсебно, по трѣ кравајчиња. И h^{e} ги расучеш кѣрене и h^{e} ста^авиш чѣтри кѣре оздѣло у тѣпција, па h^{e} ста^авиш кѣпус, па озгѣр трѣ кѣре h^{e} тѣриш и пѣсле h^{e} га за^авиткаш, h^{e} ѣнодиш. И пѣсле h^{e} ста^авиш у тѣпци^уну м^асло да се пѣдгрѣе на шпѣрет. Кѣд^т h^{e} се пѣдгрѣе м^аслоно, h^{e} га сѣпеш у тѣга^анче. И пѣсле сучѣноно от т^анур h^{e} га тѣриш у тѣпци^у — кѣмата. И h^{e} , h^{e} пѣсѣди м^алце, h^{e} га тѣриш да се пѣчешти. Да сте дѣшли нѣк^ан^а, бѣл е кѣмат. Би вѣделе. И ѣво ^је ^јѣдно, двѣ, ѣво ^је трѣ. Е, сѣга ѣвако h^{e} ги тѣриш, ѣдно в^рз д^руго, ѣдна кѣра е тѣј. Па пѣсле д^руга кѣра, па по трѣ кравајчиња зѣшто пѣт^ан^ак да бѣне, да бѣне пѣубав. Па ѣнѣј, шѣс кѣре по трѣ кравајчиња и h^{e} расучеш. Измѣђу њѣма м^ас, м^асло h^{e} нас... кравајчѣто, пѣсле па м^асло h^{e} му тѣриш, па д^руго кравајчѣ па м^асло и h^{e} се рас^учѣу. Кѣд^т h^{e} се рас^учѣ, кѣра гѣлема h^{e} ста^ане, па пѣсле h^{e} гу тѣриш њѣма на т^анур, кѣруну у тѣпци^у — за у тѣпци^у. Па д^руго кѣру h^{e} расучеш тако, по трѣ кравајчиња. М^асло h^{e} тѣраш, па h^{e} гу тѣриш њѣма на т^анур, па д^ругу кѣру h^{e} с^учеш. И м^асло пр^скаш, на св^аку кѣру м^асло пр^скаш. Кѣд^т h^{e} на^апра^аиш, у срѣде h^{e} тѣриш кѣпус, кѣпус ли са^акаш, сѣрење ли са^акаш, ѣрда ли са^акаш, шо са^акаш, h^{e} тѣриш. Па пѣсле озгѣра па h^{e} тѣриш јѣпет кѣре, озгѣр. Удну кѣру тѣриш, па пѣсле h^{e} на^апрскаш, па д^ругу кѣру, па h^{e} на^апрскаш пѣсле, па д^ругу кѣру и трѣ кѣре озгѣр h^{e} тѣриш. Кѣд^т h^{e} тѣриш ѣнѣј, h^{e} на^апрскаш, и пѣсле h^{e} за^авиткаш, ѣвако за^авѣт^ал^аник. Т^акѣ пра^аиш за^авѣт^ал^аник, тако ѣкол-наѣкол h^{e} ѣнодиш и h^{e} се за^авитка. Кѣд^т h^{e} пѣстои м^алце дѣкле сѣже рѣлна, е пѣсле h^{e} га пѣчеш. Кѣд^т h^{e} се испѣче, прав бѣрек е.

* * *

Кѣт сѣм се промѣнила нѣвеста, у рѣку h^{e} ме извѣђу^еју, св^адба. И h^{e} ѣдемо у рѣку, се сабр^але дѣвѣјчики. Ј^а ѣбава, и пред мѣне ѣдеу, ѣнѣдиу. Свѣкр^а ми вѣка: „Е, сѣг^к шо сѣм ѣзѣла с^на^у“, вѣка, „нѣкој нема како мѣју с^на^у, ѣбава е“. И кѣшу^а ѣбава, в^ут^ајка на мѣне, ^јѣлек, к^рпе, рѣмен, ш^амија — нѣзата се нѣсѣло, тѣда. Нѣвеста тако се нѣсѣла, не ка сѣга з^лато h^{e} ти д^адеу да тѣриш на гѣшу сѣг, тѣг нема, ко^нскѣ-плѣче. И ст^вар^но, пѣтодѣнарке на ш^амија нѣзата и h^{e} ги ѣнѣди. Ама, сѣг^к тој не-сѣ-носи

... И ће ме води свекрва ми на гости у Глуво. И вика, жене ги знајев, ја млада, момче ми у планину, вика ... ги вика на име. Ја не-знам ко ги викав, „ајде ће идемо на гости“, вика, „ајд сос здравје“. „Овој ми е“, вика, „помалатá—снава за помалотога—сина“. Па мрдни до ондеака: „Ајде ће идемо на гости“ и онéј викав: „Ајд сос здравје“. „Ова ми е помалатá—снава за помалотога—сина“, па ће мрдне до ондеака ... „Е, доста не викај“, викам, „не—ме—кажуј ... само ти имаш снаву“, викам. И тако било тда, се онодило.

* * *

И они тујакац. Од две године нега сам га чувала, овога. Ће е заспие овде на кревет и ја ... мајка му ће дојде да га узима, ће побегне, две године имал. Татко му ће легне, баба му, свите спие тамо. Ја до еданаесет сат сеју сш нега. Ће му поју, ће му прикажувам прикаске, ће му онођу. И он сз мене. И после ће дојде татко му ће га узне тамо, ће га тури у легало. И ја... и он ете—те га и јопет трчи навамо. И ја ће легну тамо куде њима у легало, озгора врз чергу ће легну, ће га загрљу и ће заспие. Кдт ће заспие он, ја ће дођу навамо. И млого сам га чувала. Ёве, и дњска, ако несу они тујакац, ће ги викам, Трајан неће дома и ће га викам: „Ајде“, викам, „Боце, ајде да ручамо“ и Данко ће дојде и Богљуб заједно ће ручамо тујака. Беж—њима, не—мож да ручам. Не ми се једе, беж—њима. Не—можу и сг им викам: „Съм остáрела више не—можу, ако ме не чувате“, викам, „знај дека ће ве тепам ...“ Вика: „Нема да не тепаш“. „Море ће ве тепам.“ И дедо им шо ће иде у Скопље, што има у Скопље њим ће им донесе до кај дома. Прима пензију њим ће им даде паре. Млого не, али малце ће им даде, да ги залаже, да оноди деца. Што ће—праиш? Кад немаш своје, мораш туђо да га прибереш. Оно никој не—те—чува сг. И своје и туђо, никој не—те—слуша. Само, ете, мора да животариш, да онодиш. Е, да не—беше тако, ја — знајеш како сам—била? Господ на небо, ја на земљу. Господ на земљу, ја на небо, али сга смо изгубиле ориентацију и не—мож никако. Па сг кко се живи тако, докле иде до тг. Е, па тако е ...

* * *

Па насабáјле ће ги раниш кокошке, сва три дна Божић. Бдњак се праило, па смо га кршиле тујакац. Па смо се сабирале свите, па деца идев по ... Домаћин га носи бдњакът, и овако онади, на глава овако га носи бдњак и му вика на грóздога: „Добро—вечер!“ „Добро ти Бог дал, одокле—идеш?“ „Од Овчó—поље“, вика. „Што носиш?“ „Дáри берићет“, вика

... Викау по домаћинотога, па ће викав: „Пиу, пиу, бѐ; пиу, пиу, бѐ“, деца ка Данко сѣга ће се најужиу. И от тоја пупкѣте што смо праице, што смо ги шарале, па на дѣцу, па ће и дадев да јѣдев, за јагњићки тој, за кокошке, да се множив, се онодило напреј ...

* * *

Од Ѐгњат до Бѣжић не–сѣ–ишло по куће. Зашто је и полажи некој сѣс кожу, ако ги полажи сѣс кожу, јагњићки ће се рѣдив кожурци ће бѣднѣв. Нѣма јагњићки да се онодив, е сѣга домаћинот ако сака сѣз рглу ће га бѣцне, заш ис кожу га полазил, га онодил. И не–сѣ–ишло ис кожу по куће.

Зѣрка Нѣнић, рођена Карѣвчевић, 62 године

Задаци

1.0. Према следећем моделу, у приложеним дијалекатским текстовима одредите фонетске и морфолошке *шићокавизме*:

1.1.1. Континуант примарнога ѣ (> а : ѣ = ѣ):

- а) у корену: *бѣдѣакѣт*,
- б) у префиксу: *сѣбраше*, али *сарабѣтуе*,
- в) у суфиксу: *вѣкѣт*, али *нѣтак*, *тежак*.

1.1.2. Континуант примарнога ѣ:

- а) у корену: *дѣње*,
- б) у суфиксу: *Брѣдац*, али *дошал* и *дошол*,
- в) континуант секундарнога полугласника: *сѣдам*, али *осѣмдѣсет*, *нѣсѣм*.

1.1.3. Континуант: *ѣѣ-: *узѣла*, у *борѣу*.

1.1.4. Континуант назала ѣ:

- а) у корену: *мѣж*, *мѣчен*,
- б) у наставку код именица: у *борѣу*,
- в) у наставку код глагола: *ја да зѣѣру*, али *вѣкам*; *живнал*.

1.1.5. Судбина ѣ у корену *ѣѣ- : *јѣде*.

1.1.6. Судбина гласова:

- а) *h/k*: *помоћ, кућа*, али *h^e, h^eрку*,
- б) *h/g*: *суђење*.

1.1.7. Судбина гласова:

- а) *љ*: *воља, Љубе*, али *учителка*,
- б) *њ*: *њима, њега*.

1.1.8. Нађите примере:

- а) старог: *сеђу, ослобођење, ожаљена*, али *изгубена*,
- б) новог: *Скопље*,
- в) специјалног јотовања: *најђу*, али *најде*.

1.2.1. Нађите множински облик именица ж. и м. р. на *а*: *јетрве*.

1.2.2. Нађите следеће облике:

- а) Нмн. личне заменице 3. лица: *он*,
- б) А/Гјд. заменица и придева м. р.: *њега, домаћинотога*.

1.2.3. Нађите облике:

- а) 1. л. јд. презента: *ја да збору*, али *викам*,
- б) 3. л. мн. аориста: *заробише*.

1.2.4. Да ли се у тексту среће предлог *из* и уз (кад дојде *од затвор*)?

1.3. У којим доменима се јавља одступање од штокавизама и чиме су они замењени?

2.0. Нађите најтипичније *македонизме* на фонетском и морфолошком нивоу.

2.1.1. Континуант инфикса *пo* је: *он загина, порасна; живнал*.

2.2.1. Множински облици раднога гл. придева (л-форме) гласе: *тешко смо протерале, па деца ми умирале*.

2.2.2. Наведите примере крњег перфекта: *Отишол*, не мож да га најђу; па деца ми *умирале*.

2.2.3. Који се наставак јавља у 1. л. мн. аориста: *малко проживемо*.

2.2.4. Одредите ред речи у конструкцијама с негираним предикатом: *и не ми давав; не те чува*.

2.2.5. Наведите 1. л. јд. и мн. и 3. л. мн. презента помоћнога глагола *јесам* и *бити*: *сьм/сам, несу*.

2.3. Да ли се језик наших информаторки одликује доследном употребом македонизама?

3.0. Издвојте **иновације** у овом говору:

3.1.1. Који је рефлекс дало вокално *л* иза дентала: *слунце*?

3.1.2. Који се сонант јавља у презенту/императиву глагола *узети* : *да узнеш*?

3.1.3. Да ли се увек уклања хијат и како: *снау/сनावу*?

3.1.4. Наведите примере:

а) с покретним вокалима: *оздол/оздола, озгор/озгора*,

б) с партикулама: *туј/тујека/тујака/тујакац; овоја, оваја*.

3.1.5. Наведите дублетне облике:

а) на фонетском: ја *сам/несьм*,

б) морфолошком нивоу: ставиш у *тепција / у тепцијуну; да кажем / да кажу*.

3.2.1. Како граде множину именице ср. р. на *е*: *ћебићи / девојчики / кравајчиња*?

3.2.2. Како гласи акузатив јд. заменице 3. л. ж. р.: *њума*?

3.2.3. Објасните наставак 3. л. мн. презента на фонетском и морфолошком нивоу: *сакав, једев, множив*.

3.2.4. Како се твори имперфекат у овом говору: *болеше, беше-у*?

3.2.5. Који је наставак у радном гл. придеву у јд. м. р.: *имал, проживел*?

3.4. На основу анализираних текстова можемо констатовати да у говору двеју информаторки из Скопске Црне Горе преовлађују (заокружи тачан одговор):

- а) штокавизми,
- б) македонизми,
- в) иновације.

4.0. Издвојте *балканизме* на свим језичким нивоима.

4.1.1. Шта карактерише акценат ових говора:

а) с обзиром на квалитет и квантитет: *експираторан, сведен на удар*,⁷

б) с обзиром на место у акцентогеној речи: *гла́ва, протéрале, пријáтељите*,

в) с обзиром на место у акценатској целини: *од Овчó-поље, шо-да́-кажем, не-те́-чува*, али *не ми да́вав, на сла́ву?*

4.2.1. Наведите примере постпозитивне употребе демонстративних заменица одн. члана: *мужот, мојот брат, трећото суђење*, ставиш у *тепцијуну*.

4.2.2. Наведите примере у којима су падежни односи исказани:

а) синтетички: *прајимо славу*,

б) аналитички: *да бега од кућа; леб носи на шумци*, *сьм трчала по њега; излив под мозак; мучи се със децу*.

4.2.3. Наведите примере аналитичкога поређења придева/прилога: *од њорано*.

4.2.4. Која је судбина инфинитива у овим говорима: он поче у шуму *да иде?*

4.2.5. У тексту је веома честа употреба футура I. Наведите примере и објасните његову структуру: *ће му поју, ће напраши*.

4.2.6. Наведите примере удвојеног/редуплицираног/поновљеног:

а) директног: *њега га заробише*,

б) индиректног објекта: *кажи ми ти мене*.

---

⁷ У нашој дијалекатској грађи он је бележен косом цртицом (одн. ознаком за дугоузлазни акценат у новоштокавским говорима): *ја́, дете́, девојче*.

4.2.7. Како се изразува посесија: *зет ми умре ог ћерку, на свекра ми.*

4.3. Објасните и остале балканистичке црте:

- а) што знаеш *за Санде*;
- б) кора голема ќе стане *за у тепцију*;
- в) овој беше њино сџг шо е дућанџв овде којшто сте *га дошле*;
- г) него после по женидбу *отиде војник*;
- д) ни *жена сам отишла* у манастир на Богородицу;
- ђ) нисам знала славе на младе године, неумешана, *непројдена*;
- е) после татко му њиве две продаде, *га спашава, га дотераше* на двајс години.

Цитирана и друга коришћена литература

БАРЈАКТАРЕВИЋ, Данило. „Прешевско-бујановачка зона.“ У: *Дијалектолошка истраживања*. Приштина: Јединство, 1977а: стр. 300–372.

БАРЈАКТАРЕВИЋ, Данило. „Фонетске и морфолошке особине врањско-га говора.“ У: *Дијалектолошка истраживања*. Приштина: Јединство, 1977б: стр. 373–413.

БЕЛИЋ, Александар. *Дијалекти источне и јужне Србије*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1999.

БОГДАНОВИЋ, Недељко и Јордана Марковић. *Практикум из дијалектологије*. Ниш: Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, 2000.

БОШЊАКОВИЋ, Жарко и Станислав Станковић. „Из говора Скопске Црне Горе.“ *Прилози проучавању језика* 39 (2008): стр. 327–340.

ВЕНДИНА, Т. И. „Призренско-тимокские говори в южнославянском диалектном контексте (по материалам I т. лексикословообразовательной серии ОЛА 'Животный мир', М., 1988).“ У: *Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката* (Зборник радова са научног скупа, Нишка Бања, јуна 1992). Ниш: Филозофски факултет у Нишу – Институт за српски језик САНУ Београд – Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, 1994: стр. 73–84.

ВИДОЕСКИ, Божидар. „Проблеми на меѓудијалектниот контакт во преодни говорни области.“ У: *Дијалектите на македонскиот јазик*. Том 1. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1998: стр. 95–103.

ВИДОЕСКИ, Божидар. „Говорот на Скопска Црногорија.“ У: *Дијалектите на македонскиот јазик*. Том 2. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1999: стр. 181–239 + карта.

- ИВИЋ, Павле. *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод у штокавско наречје*. Друго издање. Нови Сад: Матица српска, 1985.
- ИВИЋ, Павле. *Српски дијалекти и њихова класификација*. Приредио Слободан Реметић. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића, 2009.
- ЈУРИШИЋ, Марина. *Говор Горње Пчиње. Гласови и облици*. Монографије 6. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2009.
- МАРКОВИЋ, Јордана. „Инвентар, путеви и домети македонизама у српским народним говорима.“ *Годишњак за српски језик и књижевност* XX/8 (2006): стр. 235–260.
- МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје. *Говор шарпланинске жупе Гора*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ (СДЗб XLVIII), 2001.
- ПАВЛОВИЋ, Миливој. *Говор Сретечке Жупе*. Београд: Српска краљевска академија (СДЗб VIII), 1939.
- ПЕТРОВИЋ, Драгољуб. „Божидар Видоески и истраживање српско-македонских дијалекатских контаката.“ У: *Ареална лингвистика. Теорији и методи* (Материјали од научната конференција по повод петгодишнината од смртта на Божидар Видоески). Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, Истражувачки центар за ареална лингвистика, 2005: стр. 35–50.
- ПОПОВ, Бојан. „Положај српскохрватског језика у балканском језичком савезу.“ *Јужнословенски филолог* XL (1984): стр. 21–43.
- РЕМЕТИЋ, Слободан. *Српски призренски говор I (Гласови и облици)*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ (СДЗб XLII), 1996.
- РЕМЕТИЋ, Слободан. „Призренско-јужноморавски дијалекат у светлу македонског утицаја.“ У: *XXVI научна дискусија на XXXII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, 2000: стр. 87–103.
- РЕМЕТИЋ, Слободан. „Статус пограничних говора у делу Божидара Видоеског.“ У: *Ареална лингвистика. Теорији и методи* (Материјали од научната конференција по повод петгодишнината од смртта на Божидар Видоески). Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, Истражувачки центар за ареална лингвистика, 2005: стр. 337–350.
- СТАНИШИЋ, Вања. „Балканизми у српскохрватском језику.“ *Балканика. Годишњак Балканолошког института XVI–XVII* (1985–1986): стр. 245–265.
- СТАНКОВИЋ, Станислав. „Дијалектолошка запажања Светозара Томића у светлу новијих истраживања говора Скопске Црне Горе (Са белешкама о С. Томићу и Скопској Црној Гори).“ *Српски језик* III/1–2 (1998): стр. 293–312 + карта.

- СТАНКОВИЋ, Станислав. „Божидар Видоески (1920–1998).“ *Српски језик* IV/1–2 (1999): стр. 925–933.
- СТАНКОВИЋ, Станислав. „Проматрања балканскословенских прелазних ареала (Из наставе дијалектологије српскога језика).“ У: *Нови аспекти у настави језика* (Зборник радова са научног скупа „Нови аспекти у настави језика“ одржаног у Косовској Митровици, 27. и 28. маја 2005. године). Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет у Косовској Митровици, Катедра за енглески језик и књижевност, 2006: стр. 141–152.
- СТАНКОВИЋ, Станислав. „О дијалектолошкој екскурзији у витинскоме крају у Горњој Морави (Извештај, напомене о говору, дијалекатски текстови).“ *Зборник радова Филозофског факултета, Посебно издање поводом 50-годишњице оснивања Филозофског факултета посвећено проф. др Милосаву Вукићевићу* (2010а): стр. 519–540.
- СТАНКОВИЋ, Станислав. „Из говора села Бинач у Горњој Морави (Лингвогеографска скица и дијалекатска грађа).“ У: *Зборник радова са пројекта Истраживања српског језика на Косову и Метохији. Књига 1. Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, 2010б: стр. 139–156.*
- СТАНКОВИЋ, Станислав. „Из говора села Клокот у Горњој Морави (Лингвогеографска скица и дијалекатска грађа).“ У: *Зборник радова са пројекта Истраживања српског језика на Косову и Метохији. Књига 2. Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, 2010в: стр. 161–170.*
- СТАНКОВИЋ, Станислав. „О аутохтоним српским народним говорима на тлу Републике Македоније. Истраживање, стање, перспектива.“ У: *Теренска истраживања — поетика сусрета*. Зборник 27. Београд: Етнографски институт САНУ, 2012: стр. 153–166.
- СТАНКОВИЋ, Станислав. „Најјужнији призренско-тимочки говори у светлу пресељеничкога корпуса из НР Македоније у јужни Банат.“ У: *Српско језичко наслеђе на мултикултурном простору Баната* (Зборник радова са међународног научног скупа одржаног на Филолошком, историјском и теолошком факултету са Западаног универзитета у Темишвару, Темишвар, 19–21. октобар 2012). Приредио: проф. др Михај Н. Радан. Темишвар: Савез Срба у Румунији, 2013: стр. 201–217.

Stanislav R. Stanković
Žarko S. Bošnjaković

ANALYSIS OF A DIALECT TEXT
(exemplified in the vernacular of the Skopska Crna Gora)

Summary

This paper will describe the main features of the vernacular in the Serbian-Macedonian contact zones, more precisely in the Prizren-Timok speech area. These features of the linguistic contact zone are divided into four groups: a) dialect features originated in the Serbian territory; b) dialect features originated in the Macedonian territory; c) dialect features originated in the contact zone; d) balkanisms. The paper will present sample speeches extracted from the interviews with the informants, Danica Čivlački Trajanova (1913) from Pobužje and Zorka Karovčević Ninić (1936) from Kučevista (Skopska Crna Gora). Furthermore, the paper will tackle questions and analysis tasks raised from the sample speeches.

Key words: Serbian-Macedonian contact zones, contact zone speech, Prizren-Timok speech area, vernacular of Skopska Crna Gora, features, dialect text, analysis.

